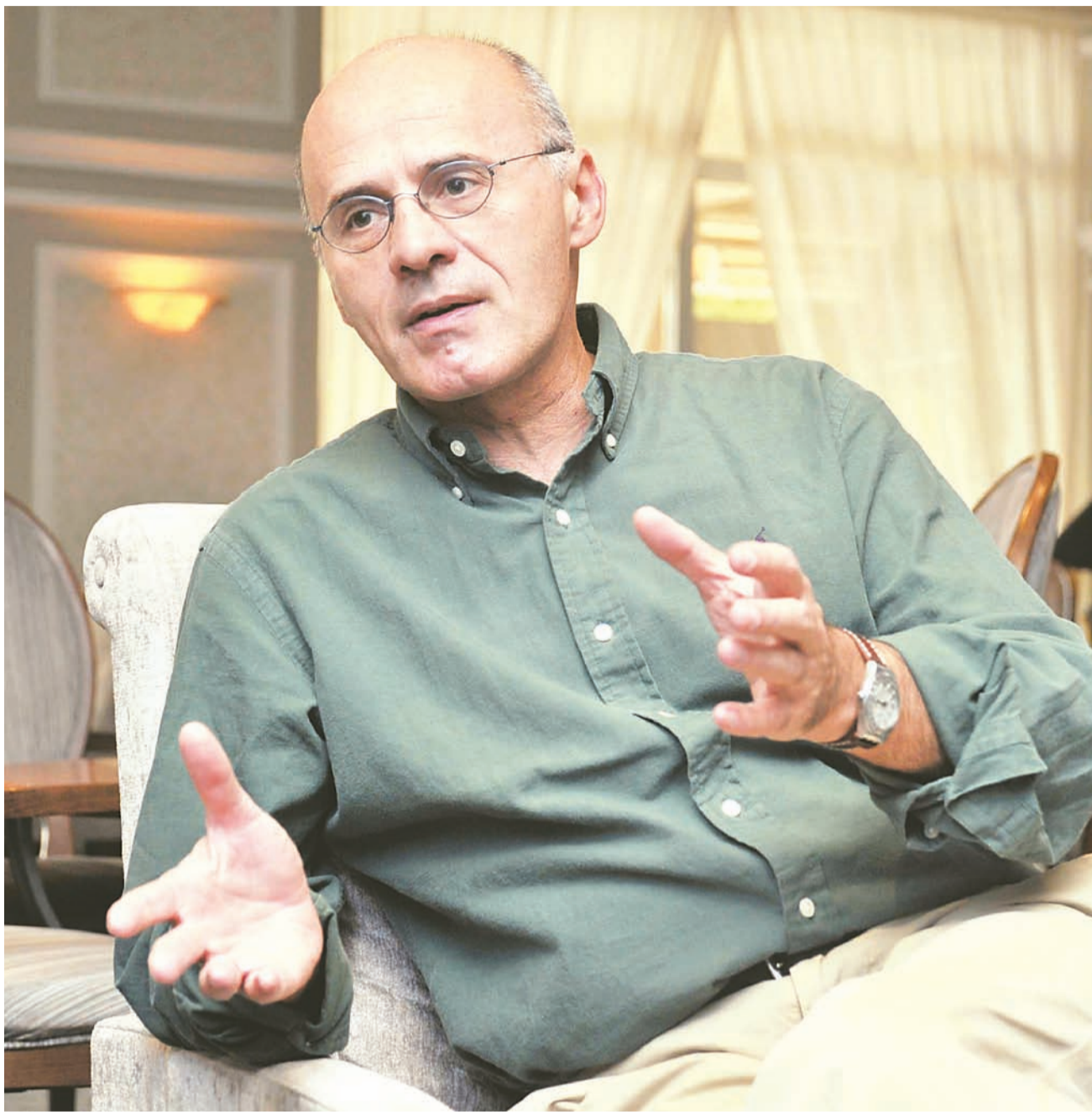

Λείπει η θεσμική ωριμότητα στην Κύπρο

ΧΑΡΙΔΗΜΟΣ ΤΣΟΥΚΑΣ: Πρέπει να έχουμε τη διάθεση μέσα από τις δυσκολίες να ξαναδούμε τα πράγματα με νέο μάτι

Χρειαζόμαστε κουράγιο, δύναμη, κυρίως ελπίδα το 2014, επισφραγίζοντας τον Χαρίδημο Τσοκούκας, κοσμητόρα της Σχολής Οικονομικών Επιστημών και Διοίκησης, καθηγητής Στρατηγικής Διοίκησης στην Έδρα Columbia Shipmanagement, στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, και διακεκριμένος ερευνητής καθηγητής Οργανωσιακών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Warwick της Μεγάλης Βρετανίας. Εδώ, όπως λέει, είναι σημαντικός ο ρόλος κάθε επιμέρους ηγεσίας - με το παράδειγμά της να εμπνεύσει. Προβλέπει ότι θα είναι πιο δύσκολη η νέα χρονιά από το '13 και τονίζει πως πρέπει να κάνουμε μια υγιή αυτοκριτική για το τι κάναμε και συνεχίζουμε να κάνουμε λάθος, και να έχουμε τη διάθεση να ξαναδούμε τα πράγματα με νέο μάτι. Τονίζει πως μας λείπει η θεσμική ωριμότητα, η οποία πρέπει να καλλιεργηθεί ώστε να προάγεται το συλλογικό καλό, και θέλει να δει κάποιον πολιτικό να αρθρώνει έναν αξιόπιστο (και όχι υποκριτικό) αυτοκριτικό λόγο.

-Με το νέο χρόνο κάνουμε συνήθως μια ανασκόπηση: πώς είναι δυνατό μια οικονομία, η οποία, για την ένταξή της στην Ευρωζώνη το 2008, πληρούσε όλα τα κριτήρια του Μάαστριχτ, να βρέθηκε ταπεινωμένη και χρεοκοπημένη το 2013; Πρόκειται για ένα τεράστιο αρνητικό επίτευγμα που μας δείχνει πώς τα πράγματα μπορούν να ξεφύγουν από τον έλεγχο της εκάστοτε κυβέρνησης και, εκεί που υπολογίζεις ότι το μέλλον θα είναι μια προέκταση του παρελθόντος, ξαφνικά χάνεις τον έλεγχο. Τα προειδοποιητικά μηνύματα του επερχόμενου τυφώνα ήταν εκεί, αλλά οι αρμόδιοι δεν έδωσαν την κατάλληλη προσοχή. Κρίσιμοι οικονομικοί δείκτες χειροτέρευαν. Με την εκλογή της

«Χρειαζόμαστε κουράγιο, δύναμη, κυρίως ελπίδα το 2014»

Κυβέρνησης Χριστόφια και τις αυξημένες δημόσιες δαπάνες στις οποίες επιδόθηκε (η κυπριακή εκδοχή του παπανδρεϊκού «λεφτά υπάρχουν»), είχαμε μια προοδευτική διάγνωση του δημόσιου χρέους και επιδείνωση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Το 2008, αντί να μας ταρακουνήσει η διεθνής οικονομική κρίση, είχαμε έναν καπετάνιο ο οποίος δεν αισθάνθηκε ότι, μπαινόντας σε τρικιμιώδη νερό, έπρεπε να κάνει διόρθωση στην πορεία του σκάφους. **-Φταίει ο καπετάνιος;** Βεβαίως, αλλά όχι μόνο. Τα αίτια τα εντοπίζω σε τρεις παράγοντες: ο ένας είναι οι πολιτικοί, και κυρίως ο καπετάνιος που είναι ο πρόεδρος της Δημοκρατίας. Ο δεύτερος είναι οι θεσμοί, με κύριο παίκτη την Κεντρική Τράπεζα. Και ο τρίτος παράγοντας είναι οι αποφάσεις των κυπριακών τραπεζών. Είναι τρεις αλληλένδετοι κρίκοι. Οι τράπεζες, για παράδειγμα, υπερεπεκτάθηκαν στην Ελλάδα, αγόραζαν ασύετα πολλά ομόλογα του ελληνικού δημοσίου, ακόμα κι όταν η Ελλάδα βυθιζόταν στην κρίση. Η Κεντρική Τράπεζα είχε ελλιπή εποπτεία των τραπεζών, κακές σχέσεις με τον υπουργό Οικονομικών και τον πρόεδρο της Δημοκρατίας. Είχαμε έναν πρόεδρο της Δημοκρατίας ο οποίος εμφορείτο από ιδεολογία και λαϊκισμό, έχοντας μια ανεπαρκή κατανόηση των οικονομικών εξελίξεων (εγχωρίων και διεθνών). Ήλθαν μετά οι δυο κολοσσιαίες αποφάσεις που έσπασαν την σπονδυλική στήλη της οικονομίας: η διάγκωση του ΕΛΑ (η παροχή επείγουσας ρευστότητας) της Λαϊκής, και η απομείωση των ομολόγων του ελληνικού δημοσίου. Πρέπει αναμφίβολα να αναζητηθούν ευθύνες του Κεντρικού Τραπεζίτη αλλά και των ευρωπαϊών αξιωματούχων: γιατί συνέχισαν να παρέχουν επείγουσα ρευστότητα σε μια απεργέγυα τράπεζα, έτσι ώστε αυτή να διογκωθεί από €2,5 δισ. στα €9,5 δισ. μέσα σε ένα χρόνο, δηλαδή στο μισό κυπριακό ΑΕΠ! Τώρα ακόμα κι ο κ. Χριστόφιας ομολογεί ότι θα ήταν καλύτερο να αφιερώσει το πρώτο κούρεμα ή τη στάση της Βουλής στο πρώτο κούρεμα και θα το διαπιστώσαμε. **-Πράγματα που υποσχεθήκαμε δεν τα κάναμε.** Ναι. Υπερπρόσχετα ο πολιτικός και μετά αναίρει τα υποσχεμένα, καθότι η πραγματικότητα είναι αδιυπόπτη. Το αποτέλεσμα είναι ότι μειώνεται η αξιοπιστία του, το κύρος του και, τελικά, η πειθώς του. Τα κόμματα πρέπει να λειτουργούν πιο ορθολογικά, να επιλέγουν ηγέτες οι οποίοι να ενσαρκώνουν μια νεωτερική νοοτροπία, να γίνουν πιο απαιτητικά με τον εαυτό τους. Αλλά κι εμείς, οι πολίτες, να είμαστε απαιτητικοί απέναντι στους πολιτικούς. **-Το βλέπετε να γίνεται;** Όχι, δεν το βλέπω, άμεσα τουλάχιστον. Μας λείπει η θεσμική ωριμότητα - να είμαστε όλοι απαιτητικοί με τον τρόπο που ασκούμε τα καθήκοντά μας, έτσι ώστε να προάγεται το συλ-

Εξόχως αλαζονική συμπεριφορά

- Η Ευρωζώνη δεν έχει ευθύνες; Βεβαίως και έχει. Συμπεριφέρθηκε εξόχως αλαζονικά, έως και εχθρικά απέναντι στην Κύπρο. Οι ιαχουροί της Ευρωζώνης κατέβαλαν μια επιτυχημένη προσπάθεια ρητορικής κατασκευής της κυπριακής οικονομίας ως «διεφθαρμένης». Η ειρωνεία είναι ότι το Δίκτυο Φορολογικής Δικαιοσύνης αποκάλυψε πρόσφατα ότι η Γερμανία είναι στην 8η θέση ως προς τη διευκόλυνση του ξεπλύματος μαύρου χρήματος, ενώ η Κύπρος στην 45η! Αυτή η ρητορική κατασκευή εξυπηρετούσε πολιτικούς-ιδεολογικούς σκοπούς. Ήμασταν μια πιλοτική εφαρμογή του bail-in: μια οικονομική ασήμαντη χώρα στην οποία δοκιμάστηκε, για πρώτη φορά, η τώρα επίσημη πλέον πολιτική της διάσωσης των τραπεζών και με κεφάλαια καταθετών. Βέβαια, ένας οξυδερκής πολιτικός ηγέτης, και ένα ευφυές πολιτικό σύστημα, όφειλαν να διαβλέψουν αυτό το ενδεχόμενο, πόσω μάλλον όταν σχετικά άρθρα γράφονταν στον Τύπο και

ανάλογες κρούσεις είχαν γίνει από αρμόδιους της ευρωζώνης και του ΔΝΤ. -Πήραμε το μάθημά μας; Δεν νομίζω. Επαναλαμβάνεται π.χ. το μοτίβο της κακής σχέσης Προεδρικού-Κεντρικής Τράπεζας. Γινόμαστε καταγέλαστοι στην Ευρώπη ως μια θεσμικά ανώριμη χώρα, στο μέτρο που δυο βασικοί πυλώνες του οικονομικού θεσμικού περιβάλλοντος αλληλοσπαράσσονται δημοσίως. Η Επιτροπή για το Μέλλον του Κυπριακού Τραπεζικού Συστήματος μάς έιπε ότι έχουμε πρόβλημα πολιτικής κουλτούρας: δεν αποδεχόμαστε εύκολα την ανεξαρτησία της Κεντρικής, δεν κατανοούμε επαρκώς το ρόλο των συμβουλευτικών τραπεζών, διορίζουμε ανθρωπούς με πολιτικά κριτήρια και δεν τους αφήνουμε να κάνουν τη δουλειά τους καλά, υπάρχουν πολιτικές παρεμβάσεις ακόμη και στις ιδιωτικές τράπεζες. Όλα αυτά είναι εκφάνσεις θεσμικής ανωριμότητας. Είναι λυπηρό και εξοργιστικό συγκυρώς.

υψηλό πολιτικό κόστος. Συμπεριφέρθηκε όπως συνήθως συμπεριφέρονται οι λαϊκιστές πολιτικοί - μικροπολιτικά, κοντόβραχα, καιροσκοπικά. **-Το δεύτερο τεράστιο γεγονός;** Είναι ότι ο πρόεδρος της Δημοκρατίας αποδέχτηκε ανατίρηρητα την απομείωση των ελληνικών ομολόγων χωρίς να ζητήσει ανταλλάγματα, με αποτέλεσμα να έχουμε €4,5 δισ. ζημιά των κυπριακών τραπεζών, δηλαδή το 25% του κυπριακού ΑΕΠ. Ο κ. Χριστόφιας δεν διαπραγματεύθηκε τη συναίνεσή του. Όπως και στο Μαρί, με τις παραλείψεις του οδήγησε την Κύπρο στην οικονομική καταστροφή. Θα πρέπει

επίσης να επισμανθεί η ιδιοτελής ολιγωρία της Κυβέρνησης Χριστόφια. Σε αντίθεση με άλλες κυβερνήσεις, προσέφυγε αργά στο Μχχανισμό Στήριξης. Επιπλέον, αφού προσέφυγε έστω και αργά, χρειάστηκε κι ένα πεντάμηνο διαπραγματεύσεων! Το ομολόγησε ο ίδιος ο πρώην Πρόεδρος: πάσιζε να αποφυγεί το Μχχανισμό Στήριξης πάση θυσία, δέσμιος καθώς ήταν των ιδεολογιών του και του άγχους του να αποφυγεί το πολιτικό κόστος. **-Είχαμε προεδρικές εκλογές.** Ακριβώς, βλέπετε πώς οι ιδεολογίες, ο καιροσκοπισμός και ο υπολογισμός του πολιτικού κόστους αδυνατούν την ικανότητα της εκτελεστικής εξουσίας να παίρνει εθνικά επωφελείς αποφάσεις; Έχουν τεράστιες ευθύνες όσοι είχαν την ευθύνη διακυβέρνησης της χώρας τότε.

Η κρίση δυνητικά μας αφυπνίζει

-Μπορεί η κρίση να είναι το έναυσμα για κάτι θετικό; Βεβαίως, όπως το κραχ στην Αμερική το '29 παρήγαγε ένα κοινωνικό κράτος που δεν υπήρχε, όπως ο αντιναζιστικός πόλεμος της δεκαετίας του '40 παρήγαγε ένα στιβαρό κράτος πρόνοιας και μια διευρυμένη αντίληψη της δημοκρατίας στη δυτική Ευρώπη, και οδήγησε στη δημιουργία της ΕΟΚ (αργότερα της ΕΕ). Η κρίση δυνητικά μας αφυπνίζει. Πράγματα τα οποία κάναμε και αστόχατα προσπερνούσαμε, τώρα κατ' ανάγκην μας απασχολούν. Όπως ένα διαζύγιο, ένα δυστύχημα, ή μια ιατρική περίπτωση, η κρίση μάς βγάζει από την αστόχαστη καθημερινότητα, μας αναγκάζει να δούμε πρακτικές που γνωρίζαμε αλλά δεν τους δίνουμε σημασία, μας ωθεί να σκεφτούμε ερωτήματα που απωθούσαμε - πώς θέλουμε να ζήσουμε. Η κρίση, σε όλα τα επίπεδα, σε κάνει να θέσεις υπαρξιακά ερωτήματα στον εαυτό σου. Για τις ιδιωτικοποιήσεις, για παράδειγμα, δεν μιλούσαμε εκτεταμένα, ενώ οι αναφορές μας στη στελέκωση και διοίκηση της δημόσιας υπηρεσίας ήταν επιφανειακές, ρητορικές, και ανώδυνες. Φυσικά, δεν υπάρχει εγγύηση ότι θα δώσουμε τις σωστές απαντήσεις, γι αυτό χρειάζεται εμπνευσμένη ηγεσία. Επιμένω πολύ σε αυτό. **-Ποιος είναι ο εμπνευσμένος ηγέτης;** Ένας άνθρωπος με πάθος, όραμα, που ξέρει τι θέλει, που τον ενοιάζει η αξιοπιστία του απέναντι στους πολίτες, που αναπτύσσει ριζοσπαστικές πρωτοβουλίες, που τον διακρίνει αυτό που ο φιλόσοφος Ησάας Μπερλίν ονόμαζε «αίσθηση της παραγματικότητας», που αντιλαμβάνεται ότι για να ηγείται πρέπει να υπηρεί. **-Μήπως η κρίση είναι και εσωτερική;** Σαφέστατα είναι και εσωτερική. Ο Κύπριος την τελευταία εικοσαετία παρασύρθηκε από την ακαλίγνωτη καταναλωτική ευμάρεια, με συνέπεια να μη θέτει δύσκολα ερωτήματα στον εαυτό του. Δείτε αυτοκίνητα που οδηγούμε και τα σπία που τρίζουμε. Έχετε δει δωμάτιο δεκάχρονου παιδιού οικογενείας της μεσοασίας τάξης; Είναι εξολοπισμένο με όλα τα γκάτζετ! Ένα παιδί που έχει τα πάντα στα δάκτα του, τι να περιμένει στα είκοσι του; Όταν δεν σου λείπει τίποτα, δεν αναζητάς τίποτα.

Η μόνη μας στρατηγική είναι οι συμμαχίες

-Πώς αλλάζει πολιτική φιλοσοφία που ήταν η γηγιά όλων των καιρών; Δύσκολα. Ο Θεουκιδίδης αναφέρει ότι ο Περικλής ήταν σε θέση «να κρατά τον λαό» και να «τολμά αντίλογια προς αυτόν». Μπορούσε να το κάνει, παρατηρεί ο Θεουκιδίδης, διότι είχε τη διανοητική ικανότητα αλλά και το προσωπικό κύρος, καθότι ήταν «διαφανώς αδαρώστατος». Με σημερινή γλώσσα θα λέγαμε, ο πολιτικός ηγέτης πρέπει να φροντίζει να διαθέτει το απαραίτητο συμβολικό κεφάλαιο, έτσι ώστε να μπορεί να σταθεί απέναντι στο λαό όταν αυτό επιτάσσει το εθνικό συμφέρον. Στην Κύπρο έχουμε ένα διαρκή, συχνά απίστευτης γελιοπότητας λαϊκισμό, δέσμιο συντεχνιακών συμφερόντων και παλαιομοδίτικων «φιλολαϊκών» αντιλήψεων. Δείτε την προεκλογική εκστρατεία των τελευταίων προεδρικών εκλογών ή τη στάση της Βουλής στο πρώτο κούρεμα και θα το διαπιστώσαμε. **-Πράγματα που υποσχεθήκαμε δεν τα κάναμε.** Ναι. Υπερπρόσχετα ο πολιτικός και μετά αναίρει τα υποσχεμένα, καθότι η πραγματικότητα είναι αδιυπόπτη. Το αποτέλεσμα είναι ότι μειώνεται η αξιοπιστία του, το κύρος του και, τελικά, η πειθώς του. Τα κόμματα πρέπει να λειτουργούν πιο ορθολογικά, να επιλέγουν ηγέτες οι οποίοι να ενσαρκώνουν μια νεωτερική νοοτροπία, να γίνουν πιο απαιτητικά με τον εαυτό τους. Αλλά κι εμείς, οι πολίτες, να είμαστε απαιτητικοί απέναντι στους πολιτικούς. **-Το βλέπετε να γίνεται;** Όχι, δεν το βλέπω, άμεσα τουλάχιστον. Μας λείπει η θεσμική ωριμότητα - να είμαστε όλοι απαιτητικοί με τον τρόπο που ασκούμε τα καθήκοντά μας, έτσι ώστε να προάγεται το συλ-

λογικό καλό. Αν αυτό δεν το κατακτήσουμε, δεν θα προχωρήσουμε. Θέλω να δω κάποιον πολιτικό να αρθρώνει ένα ειλικρινές αυτοκριτικό λόγο. Δεν αρκεί να καταγγέλλεις εύκολα και λαϊκιστικά τους ξένους. Πρέπει να στρέψεις το δάκτυλο προς τα μέσα, να αναστοχασθείς τη συμπεριφορά σου εξαιτίας της οποίας έγινες ευάλωτος στη χειραγώγηση των άλλων. Δεν είναι εύκολο. Χρειάζονται ηγέτες από άλλη στάση, τους οποίους δεν βλέπω στον ορίζοντα. **-Τους νέους πώς θα τους κρατήσουμε στο νησί;** Είναι μεγάλη η απογοήτευσή τους. Τις μέρες του κοουρέματος, μερικές φοιτήτριες έβαλαν τα κλάματα στην τάξη όταν συζητήσαμε το θέμα. Βρήκα ενδιαφέρον ότι, στην τάξη μου τουλάχιστον, τα νέα παιδιά δεν έστρεψαν επιθετικά το δάκτυλο προς τους ξένους, αλλά προς εμάς, στη παλαιότερη γενιά που διαχειρίζεται τις τύχες της χώρας. Γιατί αφήσαμε τη χώρα να καταπτώσει έτσι; Ο νέος κόσμος είναι απογοητευμένος. Βραχυπρόθεσμα θα έχουμε μια φυγή εγκεφάλων στο εξωτερικό. Ίσως οι ισχυροί οικογενειακοί δεσμοί λειτουργήσουν ανασταχτικά στη φυγή, αλλά άμα δεν υπάρχουν δουλειές, αναγκαστικά αρκετοί νέοι θα φύγουν. Αυτή είναι η μεγαλύτερη πρόκληση σήμερα: να μείνει η νέα γενιά στο χώρα και να θελήσει να δημιουργήσει. Αυτό, όμως, για να μην είναι ένα ακόμα λαϊκιστικό ευχολόγιο, χρειάζεται στρατηγική

από τους πολιτικούς. **-Την ανάπτυξη που θα μας βγάλει από την κρίση, πώς θα την πετύχουμε;** Όλα τα προγράμματα λιτότητας έχουν αυτή τη μεγάλη αδυναμία ότι, δηλαδή, στοχεύουν σε δημοσιονομική προσαρμογή σε βάρος της ανάπτυξης. Υπό τις περιστάσεις, ο στόχος πρέπει να είναι: να λάβουμε γρήγορα και αξιόπιστα επώδυνα μέτρα που να αποφυγεί η τήρησή τους. **-Είχαμε προεδρικές εκλογές.** Ακριβώς, βλέπετε πώς οι ιδεολογίες, ο καιροσκοπισμός και ο υπολογισμός του πολιτικού κόστους αδυνατούν την ικανότητα της εκτελεστικής εξουσίας να παίρνει εθνικά επωφελείς αποφάσεις; Έχουν τεράστιες ευθύνες όσοι είχαν την ευθύνη διακυβέρνησης της χώρας τότε. **-Τα κόμματα πρέπει να λειτουργούν πιο ορθολογικά, να επιλέγουν ηγέτες οι οποίοι να ενσαρκώνουν μια νεωτερική νοοτροπία, να γίνουν πιο απαιτητικά με τον εαυτό τους**

μέγιστο. Στην Κύπρο υπάρχει ένας μεγαλύτερος πραγματισμός από ό,τι στην Ελλάδα, για παράδειγμα. Υπάρχουν, άλλωστε, ζωντανές οι μνήμες του '74. Η γενιά που κυβερνά ξέρει τι θα πει εθνική καταστροφή. Ο μέσος Κύπριος έχει κάτι που δεν έχει ο μέσος Έλληνας, μια αίσθηση πραγματισμού, να τα βρούμε μεταξύ μας. Αυτή η αντίληψη, στην κακή της εκδοχή, οδηγεί σε φαινόμενα συμπαγίνας και διπλοκλή. Στην καλή της, όμως, εκδοχή παράγει πραγματισμό και αλληλεγγύη. Δεν είναι τυχαίο ότι δεν έχουμε απεργίες. Αυτό το θεωρώ καλό. **-Αυτό θα μας σώσει;** Όχι από μόνο του, αλλά βοηθά. Από τη στιγμή που είμαστε μια μικρή χώρα, με ασήμαντο πολιτικό βάρος, και ανήκουμε σε μια μεγάλη οικογένεια χωρών, η μόνη μας στρατηγική είναι οι συμμαχίες. Αυτή ήταν η στρατηγική του Ελευθέριου Βενιζέλου - και πέτυχε. **-Ποιο είναι ο ισχυρός σύμμαχος;** Οι ισχυροί της Ευρωζώνης, κατά κύριο λόγο. Πρέπει να βρούμε έναν τρόπο να τα βρούμε μαζί τους. **-Εμείς ανήκουμε στον αδύναμο Νότο και το τραγικό εκείνο βράδυ του κοουρέματος ούτε η Ελλάδα δεν μας στήριξε.** Έτσι έγινε, διότι στο τέλος της ημέρας είσαι μόνος σου. Για να μην είσαι μόνος σου, όμως, φροντίζεις να συνάψεις συμμαχίες, δεν το παίζεις «παλληκάρης», όπως ο κ. Χριστόφιας που έβριζε τους οικους αξιολόγησε ως «τους κλεφταράδες της Υφθλή». Αυτό δείχνει έλλειψη επαρκούς κατανόησης του ποιος είσαι στη διεθνή γεωπολιτική σκηνή, δεν αντιλαμβάνεσαι ποιος είναι οι προτεραιότητές σου.